

Osobnostně rozvíjející model výchovy a vzdělávání

Osobnost – v hovorovém pojetí – uznávaný člověk, kladně přijímaný, svérázný svým životem a jednáním.

V psychologii – každý člověk = **osobnost** - dynamická organizace psychofyzických systémů v jedinci, která určuje jeho adaptaci na prostředí a jeho charakteristické způsoby chování a prožívání (G. W. Allport)

Jiná varianta vymezení osobnosti – poměrně stálá jednota charakteru, temperamentu, intelektu a těla, což umožňuje její jedinečnou adaptaci na prostředí (H. J. Eysenck)

V odborné literatuře je uváděno až 50 rozdílných definic osobnosti, které se shodují v jednom: nejvlastnějším znakem osobnosti je její **jedinečnost, výlučnost, odlišnost od všech jiných osobností.**

(Stejně jako neexistují dva jedinci s totožnými papilárními liniemi na prstech, je tomu tak i s osobností).

V osobnosti každého člověka je možné nalézt **vnitřní konflikty, rozpory a protiklady, například mezi rozumem a city, pudy a vůlí, pamětí a představivostí, vnímáním a fantazií, učením a sklonem ke stabilitě...**

Učení je možné tam, kde existuje napětí, nerovnováha mezi tím, co člověk zná, má a co by chtěl, všude tam, kde existuje potřeba vyrovnávat tuto nerovnováhu.

Vlastnosti osobnosti (obvyklé dělení):

- **schopnosti,**
- **charakter,**
- **temperament,**
- **zájmy.**

Schopnosti určují úroveň, na jaké člověk dokáže určité činnosti vykonávat.

Charakter je souhrnem vlastností, které vyjadřují vztah k jiným lidem, věcem, k práci a sobě samému.

Temperament ovlivňuje dynamiku především v citové oblasti.

Zájmy vyjadřují oblast činností, které člověka mimořádně přitahují.

Zjednodušeně vyjádřeno – každý projev osobnosti ovlivňují tři složky:

- a) schopnostní, zkušenostní či dovednostní (jak dobrý je výkon)
- b) dynamickou – zahrnující motivaci, zájmy a charakter (proč dělá to, co dělá)
- c) temperamentovou – tj. jakým způsobem činnost provádí, jak ji prožívá

Schopnosti je možné dělit na:

- **smyslové** – výkonnost smyslového vnímání (například rozeznávání barev, tónů, tvarů, ...)
- **kognitivní** – rozumově poznávací (myšlení, paměť, pozornost, představivost)
- **senzomotorické** – spojení smyslů a motoriky (manipulace s předměty, motorika řeči atd.)

Příklady osobnostně rozvíjejících modelů výchovy

Modely výchovy vzdělávání, které kladou důraz na rozvoj možností (potencialit) žáků a studentů, vytváří vzájemný kooperační vztah mezi učitelem a žákem.

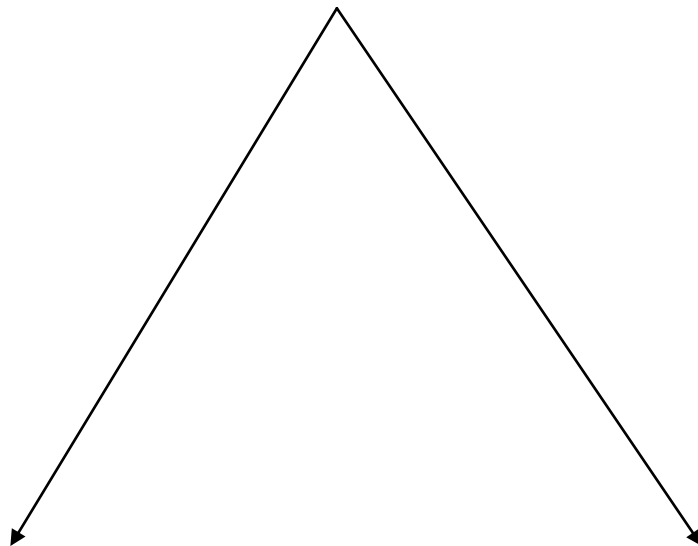
V rámci těchto modelů je žák chápán jako:

- 1) svébytná osobnost, nikoli objekt manipulace,
- 2) osobnost rozvíjející se, nikoli hotová,
- 3) osobnost, jejíž možnosti je třeba aktualizovat,
- 4) osobnost, která má postupně převzít rozvoj do vlastních rukou a nespoléhat na vnější řízení.

Mezi základní složky tohoto osobnostně rozvíjecího modelu patří:

- saturování žákovských potřeb,
- podpora sebevýchovy,
- sebevzdělávání a sebezdokonalování,
- vedení k odpovědnému projektování vlastní životní dráhy,
- vytváření bohatého spektra zájmů,
- rozvíjení způsobilosti se učit,
- zamýšlet se nad sebou samým,
- rozhodovat se pro hodnotné cíle.

Výchova v širším smyslu (edukace)

vzdělávání

výchova v užším smyslu

(v+d+n+ks = z)

(c+p+vv+dchv =charakter-povaha)

Vědět----- umět a chtít -----jednat a chovat se !

Na příkladech ze dvou modelů - přístupů k výchovnému procesu – budeme nyní konkretizovat v čem spočívá podstata osobnostně rozvíjejícího pojetí edukace:

1. Systémové pojetí výchovy (cíl)
2. Situační pojetí výchovy (prožitek - zkušenost)

ad1) z cílů (norem) jsou vyvozovány cesty výchovy

ad2) východiskem je analýza výchovné (životní) situace a prožitků, zkušeností, které z ní vyplývají

Systemové pojetí výchovy

Literatura: Blížkovský, B. Systemová pedagogika.
Ostrava: Amosium, 1992.

System-relativně uzavřený celek, který je tvořen prvky, strukturou a funkcí prvků.

Struktura je síť vzájemných vazeb a vztahů mezi prvky systému.

Funkce prvku je působení prvku v systému, ať jej ovlivňuje kladně (eufunkce) nebo záporně (disfunkce).

Základní prvky výchovného systému:

1. Subjekt a objekt výchovy
2. Podmínky, ve kterých se výchova uskutečňuje
3. Soustava výchovných cílů
4. Soustava výchovných prostředků

Výchova je tím účinnější, čím větší je relativní soulad jejích podmínek, cílů a prostředků.

Výchovný proces – systémové pojetí

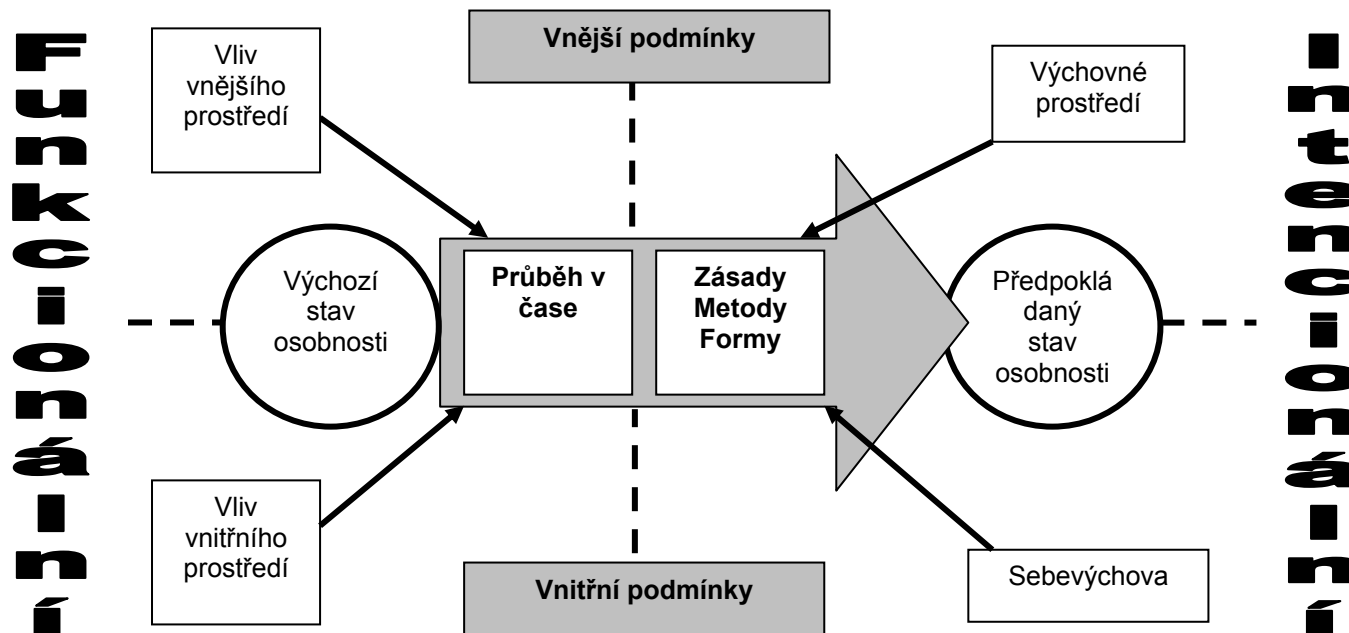
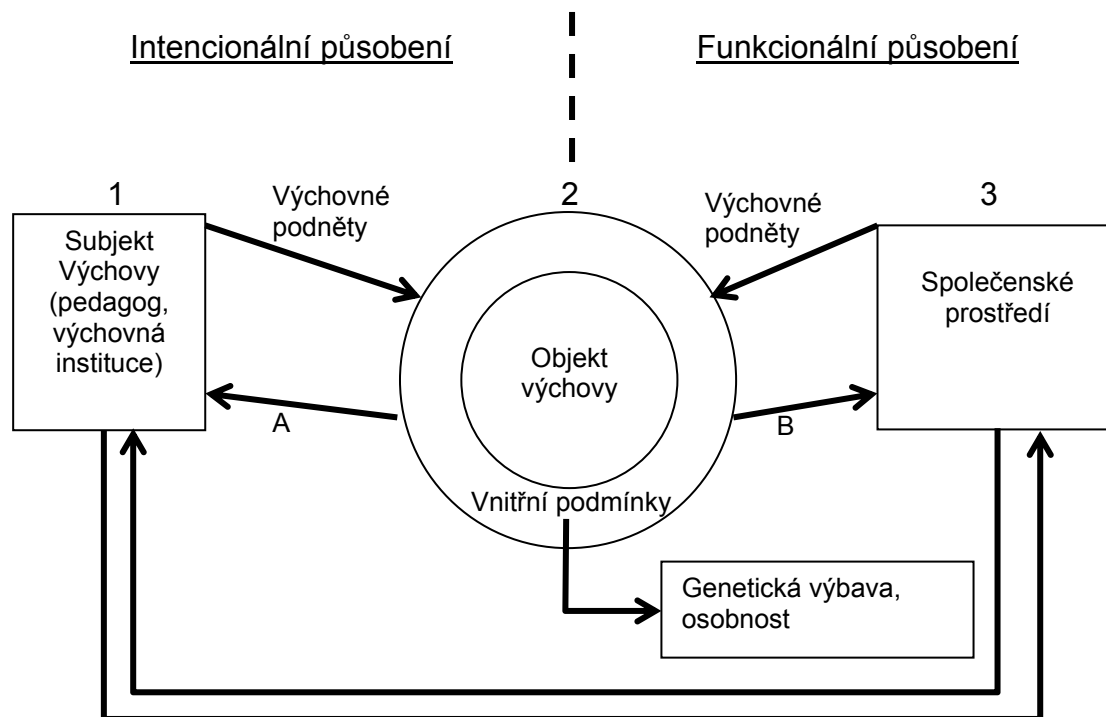

Schéma systému výchovy(skladba podle prvků a vazby mezi nimi)

Podmínky výchovy jsou charakterizovány celkovou dosaženou úrovní života a životního prostředí vychovávaných i vychovatelů – jsou dány tím co existuje, včetně zjevných a skrytých možností.

Součástí podmínek jsou sociální (interpersonální) vztahy, které se na výchově podílejí, tedy nejen věcné (materiální) skutečnosti.

Podmínky ovlivňují volbu (výběr) výchovných cílů a prostředků.

Vnější a vnitřní podmínky výchovy:

Vnější podmínky výchovy jsou sociální a přírodní okolnosti, které výchovu ovlivňují.

Vnitřní podmínky výchovy tvoří dosažená úroveň a předpoklady vychovávaných jedinců a skupin (jejich věkové, individuální a skupinové zvláštnosti).

Vnější a vnitřní podmínky výchovy se vzájemně ovlivňují a podmiňují.

Cíle výchovy

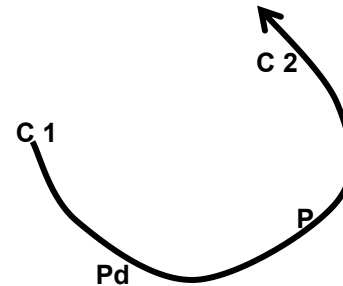
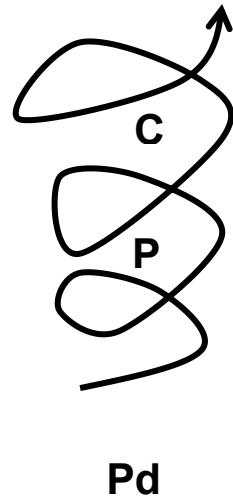
- cíl výchovy znamená orientaci k určitým hodnotám,
- cíle výchovy postihují vědomě zvolené pedagogické možnosti,
- cíle vymezují směr žádoucího vývoje vychovávaných a působení vychovávajících,
- cíle výchovy mají být přiměřené podmínkám vnějším i vnitřním,
- cíle výchovy jsou rozlišovány jako-obecné, specifické, autonomní, heteronomní, adaptační, anticipační.....
(viz odbor. literatura-např. Jůva, V. Úvod do obec.ped.)

Prostředky výchovy – „nástroje“ umožňující dosažení výchovných cílů

- širší vymezení pojmu zahrnuje prostředky materiální i nemateriální povahy (výchovné zásady, metody, organizační formy) a dále celou sféru materiálních prostředků (pomůcek, učeben.....)
- užší vymezení pojmu zahrnuje jen prostředky materiální

Proměny vztahů mezi cíli, prostředky a podmínkami výchovy

C = cíle
P = prostředky
Pd = podmínky

Optimální využití podmínek a prostředků napomáhá k dosažení vyšších cílů (C1 – C2)

Situační pojetí výchovy - model fází utváření lidské povahy

<p>VÝCHODISKA (motivy, ...)</p>	<p>I. SITUAČNÍ FÁZE (úkoly, role,...)</p>	<p>II. GENERALIZAČNÍ FÁZE (zvyky, rysy)</p>	<p>III. OSOBNOSTNÍ FÁZE (jáství, osobnost)</p>
<p>potřeby zájmy ideály interiorizované mravní normy aspirační úroveň osobní dispozice zkušenosti hodnoty,...</p>	<p>AKTUÁLNÍ STAVY A POSTOJE</p>	<p>STABILIZOVANÉ STAVY A POSTOJE</p>	<p>VLASTNOSTI A CHARAKTER jako SOUHRN VLASTNOSTÍ</p>

Co rozumíme pojmem situace?

Situace – konkrétně vymezená shoda vnějších okolností (časově limitovaná), během níž je jedinec součástí působení vlivů, na které určitým způsobem reaguje.

- Žádná situace není zcela izolovaná, je součástí řetězce situací – situačních útvarů.
- Člověk má sklon opakovat chování – má pro různé situace naučeny různé vzorce chování.
- Osobnost se utváří ve stadiích a její struktura je vrstevnatá.

Druhy situací:

- z hlediska vyváženosti: standardní
problémové
- z hlediska ovlivňování: neřízené
řízené
- z hlediska životní orientace – rolí

←
standardně významné:
(vstup do školy, do zaměst.,
manželství, narození dítěte,
vážné onemocnění, atd.)

→
osobně významné
(setkání s osobností,
hnutím, knihou,
jevem... atd.)

Co je rozhodující pro to, aby byl člověk danou situací osloven“?

- referenční rámec ega(individuální „naladění na frekvenci situačního dění“)
(přijímáme (osvojujeme) si hodnoty, standardy, normy, vztahy ..., které jsou žádoucí pro naše sebepojetí)
- stav ego – angažovanosti (zaujetí)
(vzniká tehdy, když se situace nebo stimul dostává do referenčního rámce)

Určitá situace může dítě (žáka) doslova „nasměrovat“ k tomu, že si upevní svůj motivační systém a přetváří jej v systém činností.

Referenční rámec člověka se utváří od prvních okamžiků jeho života:

- nejprve jen prostřednictvím vrozených reflexů a instinktů (libost a nelibost)
- poté sociálními kontakty dítěte a objevováním (utvářením) svého sociálního kódu
- přejímáním regulativů chování (od rodičů, kamarádů, trenérů, vzorů...)
- vytvářením základního pocitu sociální jistoty

K pocitu sociální jistoty přispívá:

- když člověk ví, jak má reagovat v situaci
- když má pocit sociální opory (uznání)

Stupně projevů osobnosti ve výchovné (životní) situaci:

- a) podmíněné reflexy – nejjednodušší formy adaptivního jednání
- b) zvyky – stereotypizované, generalizované reakce na opakující se podněty
- c) rysy – dispozice – jsou vyjádřením integrace specifických zvyků
(mezi dispozice patří také postoje, hodnoty, zájmy atd.)
- d) jáství – systémy rysů, které spolu souvisí
- e) osobnost – vyjadřuje nejvyšší stupeň integrace projevů osobnosti – charakteristické reakce člověka

Rozpor mezi vnější sociální významností situace a tím, že žák nespojuje s touto situací své jáství (nenalézá v ní osobní smysl), je jednou ze základních příčin neúčinnosti výchovy nebo její nedostatečné efektivity.

Závěry:

- buďte nešťastní, když narazíte na lhostejnost, nezájem a nudu
- ved'te žáky k tomu, aby se „otevřeli“ (třeba i nesouhlasem)
- snažte se změnit jejich osobní zkušenost
- zkuste je přesvědčit, že vám na nich (na každém z nich) záleží
- poskytněte jim občas příležitost svobodné volby
- pokud je to možné, preferujte nepřímé pedagogické (výchovné) působení před přímým
- čím méně cítí, že jsou vychováváni, tím lépe pro jejich výchovu

Slyšel jsem – zaujalo mě

+

Viděl jsem – zapamatoval jsem si

+

Zkusil jsem

(prožil jsem) – pochopil jsem

Literatura k tématu:

Pelikán, J. *Výchova jako teoretický problém.*

Ostrava: Amosium, 1995.

Langová, M. a kol. *Učitel v pedagogických situacích.*

Praha: UK, 1992.